

4. Бахтин М. Проблемы речевых жанров // Литературная учеба. // 1978. – № 1. – С. 200–219.
5. Хализев В. Е. Теория литературы. Издание четвертое, исправленное и дополненное : учебник // Москва : Высшая школа, 2004. – 405 с.
6. Croce Benedetto. Filosofia, poesia, storia: pagine tratte da tutte le opere a cura dell'autore: terzo volume // Adelphi, 1996. – 1681 p.
7. Van Tieghem, Paul. Le préromantisme : études d'histoire littéraire européenne. // Genève : Slatkine Reprints, 1973. – 298 p.
8. Free ebooks : Project Gutenberg [Електронний ресурс] / Just David by E. H. Porter. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/440/440-h/440-h.htm> (дата звернення 02. 10. 2017). – Назва з екрану.

Слоневська І.Б.

*кандидат філософських наук, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*

«ЕЛЕМЕНТАРНІ ЧАСТКИ» «ДИВНОГО НОВОГО СВІТУ»: СУЧАСНА АНТИУТОПІЯ ЯК ІНТЕРТЕКСТ

Сумнів щодо правильності вибраного шляху супроводжує європейську культурну історію ХХ ст. від знаменитих «Сутінків Європи» О. Шпенглера до жорстких констатацій одного із найвидатніших мислителів сучасності Ю. Хабермаса: «Очевидними є загроза екологічної нерівноваги, асиметрія благополуччя і економічної потужності, небезпека з боку високих технологій, торгівля зброєю, особливо – розповсюдження зброї масової поразки, загроза наркоманії тощо» [5, с. 308]. Природно, що цей сумнів втілюється і в літературні твори, зокрема, у вигляді негативних прогнозів, представлених антиутопіями, адже відкриття та досягнення науково-технічної цивілізації, яка впродовж усього ХХ століття набирає незалежну, самодостатню енергію, впливають на культуру не завжди позитивно, тобто очевидним способом починають виконуватися попередження не тільки філософів (О. Шпенглер, Х. Ортега-і-Гассет), а і одночасно передбачення самої антиутопії – романів Є. Зам'ятіна, Дж. Оруелла, О. Хакслі, Р. Бредбері. Як стверджує О. Воробйова, романи-антиутопії О. Хакслі «О дивний новий світ» (1932), А. Кестлера «Сліпуча п'ятьма» (1940), Дж Оруелла «1984» (1948) укупі з романом Зам'ятіна «Ми» складають Велику Антиутопію ХХ століття, гранично ближній взаємний контекст, який дозволяє побачити в кожному з цих романів нові глибини. Всі ці антиутопії «розмикають» свої внутрішньотекстові комунікації, і, завдяки контекстуальній взаємодії (вже досить тривалій), утворюють новий метатекст [2, с. 12].

У такому метатексті своє помітне місце, з нашої точки зору, займають і сучасні твори, написані на межі сторіч, адже тісний багаторівневий зв'язок антиутопічних інтенцій суспільного життя і літературної практики представляє дедалі більший соціокультурний інтерес.

Антиутопія як жанр активно вивчається сучасним літературознавством. Зарубіжні фахівці звертаються як до теорії питання (Е. Баталов, М. Букер, Б. Ланін, Е. Шацькі, М. Шадурський та ін.), так і до аналізу конкретних антиутопічних текстів (А. Бартов, М. Гнедовський, І. Головачова, Я. Засурський, М. Окс, В. Рабинович, В. Скурлатов та ін.). Проблему жанру досліджують О. Воробйова, Г. Ессельборн, Н. Ковтун, Б. Ланін, Р. Черепанова), співвідношення (анти)утопічної літератури і наукової фантастики розглядають М. Кванієн, К. Ковтун, Г. Люк, Л. Саргент, М. Швонке та ін. Серед вітчизняних фахівців до жанру антиутопії звертаються Ю. Жаданов, Д. Затонський, О. Ніколенко, Г. Сабат, з-поміж нових дисертаційних досліджень привертають увагу роботи С. Безчотникової, О. Євченка, О. Копач.

Постмодерністська естетична і культурна ситуація в загальносвітовому масштабі сприяє розвитку антиутопії в її пародійних та іронічних відносинах з утопією. Можна стверджувати, підкреслює С. Безчотникова, що кризові процеси у художній свідомості межі ХХ – ХХІ ст. взагалі супроводжуються домінуванням есхатологічного мислення, світовідчуття, що пов'язано з «крахом ілюзій», які колись мало людство щодо власного майбутнього. Це дозволяє фахівцям оцінювати естетичну природу сучасного мистецтва як антиутопічну (О. Кривцун, М. Епштейн, Ю. Хабермас, Ч. Уолш) [1, с. 6].

Автори антиутопій пропонують нам метафоричні антипроекти майбутнього світоустрою, виявляючи їх із уже наявних, але частіше прихованих і не помітних у повсякчасності тенденцій. З нашої точки зору, особливий інтерес представляє співставлення знакових творів останніх десятиліть зі зразками класичної антиутопічної літератури, зокрема, роман О. Хакслі «О дивний новий світ» і епатажний роман М. Уельбека «Елементарні частки».

Як зауважують І. Медведєва та Т. Шишова, книга Олдоса Хакслі стала твором, про який знають навіть ті, хто його не читав [4, с. 179], адже «О дивний новий світ» – роман-антиутопія, у якому образ можливого майбутнього вражає змальовується як фантазмагорична гіпербола, бо автором виокремлені найнебезпечніші суспільні тенденції.

Як відомо, дія роману розгортається у Лондоні 2541 р., коли люди Землі живуть у Єдиній державі, спільнота якої – суспільство споживання. До слова, на межі 1920-1930-х років, коли створювався роман, ніякого суспільства споживання і близько не існувало. В Америці наближалась Велика депресія, Європа переживала наслідки Першої світової, проте О. Хакслі напрочуд точно описав те, що стало тенденцією за наступних років.

За сюжетом, люди не народжуються традиційним шляхом, а вирощуються на спеціальних заводах. Традиційних інститутів сім'ї і батьківства тут не існує, значна частина технологічної діяльності виконується високорозвиненими машинами, у суспільстві існує кастова система, а більшість психологічних проблем вирішується за допомогою нешкідливого наркотика – соми.

Дослідники Хакслі серед найважливіших зреалізованих на межі сторіч прогнозів його роману, створеного в 1932 р., виокремлюють контроль над народжуваністю, генну інженерію, формування суспільства споживання з особливою споживацькою психологією, яка підтримується завдяки «формуванню правильних установок у процесі гіпнопедії», тотальну сексуальну свободу тощо [4, с. 191].

Заради об'єктивності зауважимо, що рецепцію подібних мотивів застереження читач, обізнаний з літературою останніх десятиріч, знайде ледь не у кожному знаковому творі, який привернув суспільну увагу (М. Етвуд, «Розповідь служниці», М. Каннінгем, «Дім на краю світу», Ф. Бегбедер, «99 франків», М. Уельбек, «Платформа», В. Пелевін, «Ампір V», «iPhuck 10», С. Минаєв «Duxless», В. Сорокін «Трилогія», О. Ірванець «Рівне/Ровно»).

Так, у найвідомішому романі М. Уельбека впродовж усього тексту знаходимо або ремінісценції, або прямі посилання на «О дивний новий світ» О. Хакслі. Крім відсилань до Хакслі, у романах Уельбека багато літературних алюзій: Булгаков, Бодлер, Пруст, Ніцше, Фрейд; проте сучасний світ, відображений Уельбеком, є мало не абсолютним втіленням «проекту», створеного в антиутопії Хакслі, що легко простежується у своєрідному «діалозі» двох творів.

Антиутопія досягає найбільш високого ступеня естетичної прояву в ХХ столітті: це безпосередньо пов'язано з історичною реальністю століття, що висунуло перед людством проблеми, до вирішення яких воно виявилось не готове. Все це викликало відповідну літературно-естетичну реакцію, що виразилася в активізації антиутопії. Найжорсткіші антиутопічні проекти не видаються сьогодні гіперболами, адже цивілізація на межі століть знаходить все більш небезпечну інтенцію руйнування духовних засад людської спільноти. У романі М. Уельбека вибудовується очевидний, майже явно позначений комплекс літературних паралелей з антиутопічними проектами з твору О. Хакслі, що дозволяє дійти висновку щодо утворення нового метатексту, прочитання якого увиразнюється в дискурсі антиутопії ХХ – ХХІ сторіччя.

Список використаних джерел:

1. Безчотникова С. В. Русская литературная антиутопия предела ХХ – ХХІ веков: динамика развития, векторы модификаций, типология : автореф. дис. на здобуття ступеня доктора філ. наук : спец. 10.01.02 – «Російська література» / Безчотникова Світлана Володимирівна. – Київ, 2008. – 44 с.
2. Воробьева А. Н. Русская антиутопия ХХ-начала ХХІ веков в контексте мировой антиутопии : автореф. дис. на соиск. уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.01.01 «Русская литература» / Александра Николаевна Воробьева. – Саратов, 2009. – 40 с.
3. Головачева И. В. Наука и литература : Археология научного знания Олдоса Хаксли [монографія] / И. В. Головачева. – Санкт-Петербург : Факультет филологии и искусств. – СПбГУ, 2008. – 344 с.
4. Медведева И. Читайте Хаксли / И. Медведева, Т. Шишова. // Наш современник. – 2013. – № 3. – С. 178-195.
5. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории / Ю. Хабермас. – СПб.: Наука, 2001. – С. 308.